

1891. január 4-én

Mi a valóság egy régi pest-budai monda félelmes színeiből

Már negyvennyolc esztendeje, *Vizkereszt* idején egyébről sem esett szó a régi Budapesten, mint arról a katasztrófáról, mely 1891 január 4-én, vasárnap délután négy óraker zajlott le a Duna jegén a Petőfi-szobor alatt.

A nagy hidegben Szilveszter éjszakáján beállott a Duna, a mai Erzsébet-híd helyén simára fagyott és a jégre merészkedő tömeg alatt beszakadt.

Azóta, így *Vizkereszt* táján, a Duna zajlásakor és beállásakor: gyakran jelentek meg visszaemlékezések a katasztrófáról. Ezek a szemtanui emlékek többnyire tömegkatasztrófáról, száznyi halottról írnak, amiből természetesen egy szó sem igaz. Az esemény emléke, főleg az öregek elbeszéléseiben pontosan mutatja egy pest-budai mendemonda kialakulásának folyamatát.

E sorok írója, mint elsőelemista kisfiú szemtanúja volt az eseménynek. Az egykoru lapok késői áttanulmányozása természetesen egészen másnak mutatta a régi *Vizkereszt* emléket, mint amilyenné az idestova egy félszázada kirajzolódott az egykori kisfiú emlékezetében.

Pestbudai öregek minden jégzajlás és minden *Vizkereszt* idején elmondják unokáiknak a folyton-folyvást bővülő gazdagodó és színeződő rémhíriát. Pestbudai *Vizkereszt* — „vagy amint akartok!” — szabadon, nem *Shakespeare*, hanem a fantázia Táltoslova porzó vágtatása porfelhője nyomán...

Alábbiakban — őszintén bevallva, hogy ide-

vágó „hiteles” és „szemtanui” gyermek emlékeinkben a Duna jegén forgolódo ringlispilek, cirksuz, állatsereglet, négylovas szánkók, tündéri menet, karneválos korcsolyás felvonulás és lampionok ezernyi tömege, valamint ezernyi halott élt, amiből persze egy szó sem volt igaz — az egykoru lapok nyomán írjuk meg az esetet. A lapok szürke tényeket írnak meg. A mende-monda színe szétfoszlik a valósággal a sárguló, immár félszázados újságpapírosok szürkésfekete józanságával szemben. Bizonyára sok pestbudai öreg szegényebb lesz egy „hiteles szemtanúság” emlékével, ha most, a mai *Vizkereszt* idején a valóságot fogja alábbiakban elolvasni. Azt a valóságot, mellyel e sorok írója is eloszlatta a maga oly sokra tartott „félszázados” és „szemtanui” emlékeit.

A mende-monda mindig szép, ám sokszor nem igaz. Az igazság viszont igaz, de gyakran nem szép. A mende-monda az, amit a képzelet költ és rajzol. „*Vizkereszt*” írta *Shakespeare* és néhai *Kováts Pál* győri orvos-tudor és széplitterátor egy kedves téli regénye a Romantosság idején, 1842-ben. Valóság: írta valamelyik azóta régen halott pesti „fúrge újdondász”, vagyis riporter.

Mielőtt e pestbudai mende-monda a Mátyás király királlyá kiáltatása téli históriájának másfél nőné ki magát (a királyt tudniillik valóban a Duna jége hátán kiáltotta ki a Rákosról begyülő köznemesség) lássuk a mendemondák, illetőleg a valóságot. Az újságírást.

A szerencsétlenség az egykoru sajtó tükrében

Szilveszter éjszakáján, ujesztendő napjára beállott a Duna. A lapok hasábos cikkekben közölték a pestbudai öregek visszaemlékezéseit az 1862-iki télről, amikor népünnepséget csaptak a tükörré fagyott jég hátán. Mindenki emlékezett az 1879-iki télre, amikor fél Budapest ott sétált, csuszkált és korcsolyázott a Duna jegén.

Másnap, a 10°-os hidegben rengeteg bámulója akadt az álló jégtükörnek. A rendőrség falragaszokon tiltotta be a gyalogszerrel való átkelést, mégis sok vakmerő suhanc vádolt át a jégpáncélon.

Délutánra *Wessely*, a Rudasfürdő igazgatója, a rendőri tilalom ellenére, két gyalogjáró utat söpörtetett a jégen. Az alsó a mai Erzsébet-híd vonalán vitt át Pestről Budára, vagyis az egykori Bádógalap-utcától — a mai Irányi Dániel-utcától — ment neki a Rudasfürdőnek a másik, a felső a Petőfi-szobortól futott át az akkor még teljesen beépítetlen tabáni Aldunatorra. A göcsörtös jeget simára csákányozták, kőporral hintették fel, az utak szélére a hósáncokba fenyőfácskákat tűzdeltek.

Estére már alkalmi vállalkozók által sebteben megcsinált jégpályán szólt a zongoraverkli. Virstliárusok kínálgatóztak, sőt több gesztenyészófa is felütötte a tanyáját, sütőkatlanát hevenyészett deszkapallón állította fel. Az egyik korcsolyázó mesterlegény alatt beszakadt a jég. *Kammermeyer* Károly, a nagyemléketű polgármester sürgősen átírt a rendőrséghez, hogy az a korcsolyázást tiltsa be, az átkelést pedig rendszabályozza meg. Ugyanígyen értelmű átiratot kapott a folyamamérnökség is.

Szombaton már nagytömegek keltek át a két uton. Mindenki a Duna közepéről nyíló érdekes panorámát bámulta. Estére petroleumlámpásokat gyújtottak a két ut mentén és egy krajcárt, vagyis a lánchidi „hidpénz” felét szedték az átkelésért. *Lajosits* István koronaörlegény alatt, aki a Lánchid mellett gyalogolt át, beszakadt a jég. Nygynehezen mentették ki. A lapok katasztrófát jósoltak, de ezzel senki nem törődött.

Vasárnap, január 4-én azután bekövetkezett a szerencsétlenség. Délután négy óraker már ezernyi tömeg lepte el a jeget. A rendőrség nem tudta megakadályozni, hogy a tömeg a pesti part egész hosszában ne özönljön a a jégre. A két ut alatt és fölött mindenütt feketélt a korán leszálló téli alkotnyatban a szánkázók, korcsolyázók, csuszkálók és hógolyozók serege.

Négy óra tájban szörnyű kiáltozás csapott végig a plébánia-templom előtt és a Petőfi-téren. Segítség! Segítség! — ordította a j-vesztett nép. A vészkiáltást meghalotta a plébánia-templom sarka mögötti egykori toronyos Városháza toronykélyén silbakoló toronyőrök. Ők szokás szerint megfújta a trombitá-

ját, de az akkor már oda is bevezetett újmódi telefonon is jelt adott.

A Plébánia-téren levő tüzoltófőrségen — ez a mai Klebelsberg-szobor környékén volt egy ódon, sárga házban — azonnal talpra állott az egész tüzoltó-őrség. Létrákkal és kötelekkel, hangos trombitaszóval és futólépésben rohant a Petőfi-szobor alatt, a part közelében leszakadt jégtükörhöz.

A vízbe zuhantak gőrcsösen kapaszkodtak a jégtáblák szélébe. A nép egymást gázoíva rohant ki a partra. A tüzoltók köteleket vettek oda a fuldoklóknak. Sok embert mentettek meg a kötélre kötött uszó mentőgyűrűk. A derék tüzoltók percek alatt 18 félig megfagyott fuldoklót mentettek meg. Vagy husz ember maga uszott partra, sokat a jégre fektetett létrák segítettek meg.

A mentőmunkát a rendőrség régi, nagynevű tisztje, *Máltás* Hugó belvárosi kapitány és *Mike* Sándor ügyeletes fogalmazó vezette. Megjelent *Pekáry* József helyettes főkapitány is.

A mentőket *Kresz* Géza igazgató és *Kováts* Aladár parancsnok dirigálták. Két mentőkocsi és négy felfogadott fiáker vitte a 17 mentőlegényt. A vízből kimentetteket a Központi Tüzőrségen vették kezelés alá. Hármát a Rókus-kórházba vittek, a többi lakásukra szállították.

A veszedelem híre torzítva terjedt el a városban. A rémhír ezernyi halottat emlegetett. Óriási kíváncsi tömeg futott össze a katasztrófa hírére. Jellemző a tömeglélekre, hogy a kíváncsiak újból előzönlötték a jeget, úgy, hogy negyed 6 tájban a rendőrségnyiség boztozta és kardlapozta el a tolakodókat a partról.

Éjfélkor a rendőrség sajtóosztálya hivatalos jelentést adott ki az esetről. A megmentettek között boltoslegények, inasok, gimnazisták voltak, akadt közöttük vasuti mérnök és mesterlegény, sőt egy hetvenesztendő nyugdíjas matróna is.

Vizkereszt-napján rendőrőrszemek cirkáltak a parton, hogy a kíváncsiakat távol tartsák a jégtől.

A lapok mint tragikomikus furcsaságot írták meg azt, hogy a mentők a 18 kimentett-ről lehuzott ruhaneműek zsebében összesen 12 krajcárt találtak és „az összeget letétbe helyezték.”

A *Vizkereszt* délutánján kiszálló bizottság, mely *Simonffy* vizsgálóbíróból, *Zsarnay* és *Egyed* kerületi kapitányokból és a folyamamérnökség szakértőiből állott, megállapította, hogy a bajt a főcsatornából a Dunába ömlő meleg víz okozta, ez lazította meg a jeget.

A csatorna az a régi pesti „Kanális” volt, mely már az 1840-es évek pesti tárgyú *Mon-regényeiben*, *Kuthy* Lajos és *Nagy* Ignác írásaiban, valamint *Rákosi* Jenő 1884-ben meg-

jelent „*A legnagyobb bolond*” című regényében is ott szerepel.

Vizkereszt estéjére megállapították az eltűntek jegyzékét. Eszerint egy kis tanuló lány, gy kereskedősegéd, egy lakatoslegény, egy család, egy olasz vándorszobrász, vagyis öt személy esett áldozatul a *Vizkereszt* művészetének.

Az esemény egy nemzedéken át volt a szóbeszéd tárgya, természetesen köllően tulozva és kiszínezve.

E sorok írója, mint hatesztendő fiúcska látta a Dunapartról a sokadalmat, sőt a kiáltozást is hallotta. Későbbi elbeszélések hatása alatt képzeletében szintén meg látta a katasztrófa futó, zavaros, gyermekkori emléke: szintén sok száznyi halottól tudott.

Az egykoru újságok átböngészése után a felnagyított emlék természetesen valósággá zsugorodott össze, ami ékesen igazolja, mit érnek a gyermekkori szemtanui emlékek.

Igy esett meg a dunai katasztrófa 1891 telén. A kép, melyre az egykori kisfiú „emlékezik”, színes, mint egy óhollandus téli tájkép, amit Jan van *Brueghel* mester festett. Téli alkonyat, csillogó lámpások az ódon Belváros és a Tabán házikói ablakában, havas háztetők a „Dunanan Apó” keringője a verkliszóban, ka nyfácskák az átjárók szélén, gesztenyeillat és vigan sikongó korcsolyázók. Pesti *Vizkereszt* a Duna jegén. Azután szörnyű halálkiáltás. Érthető, hogy mindez egy pestbudai tömegkatasztrófa legendájává nőtte ki magát negyvennyolc év alatt.

Bevilaqua Borsody Béla